

Kapuściński, Witold Juliusz

"Dzieje okulistyki", Władysław Henryk Melanowski, Warszawa 1972 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 20/2, 351-352

1975

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.



Władysław Henryk Melanowski: *Dzieje okulistyki*. Warszawa 1972 Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich ss V, nlnb. 3, 403, nlnb. 1, ilustr.
Polska Akademia Nauk.

Największe dzieła piśmiennictwa światowego omawiające historię okulistyki to J. Hirschberga *Geschichte der Augenheilkunde* z początku XX w. i *Storia dell'oculistica* prof. G. Ovio z lat 1950—1952. Oba te wydawnictwa uwzględniają szeroko historię, filozofię i kulturę jako tło dziejów okulistyki i medycyny. Pierwsza w piśmiennictwie polskim historia okulistyki¹ pióra prof. Melanowskiego ma charakter raczej encyklopedyczny i w jednym obszernym tomie zawiera najważniejsze fakty dotyczące rozwoju nauki o chorobach oczu we wszystkich częściach świata.

Zmarły w ubiegłym roku prof. W. H. Melanowski był jednym z najwybitniejszych okulistów w Polsce² o ogromnym dorobku naukowym. Nie ma prawie dziedziny fizjopatologii i kliniki okulistycznej, do której by prof. Melanowski nie wniósł swojego wkładu. Szczególnie cenne są wielkie monografie optyki i neurologii okulistycznej, których napisanie wymagało zupełnego opanowania kilku odrębnych dyscyplin. W swojej rozległej twórczości naukowej prof. Melanowski zajmował się również historią okulistyki, pisząc dzieje Instytutu Oftalmicznego w Warszawie oraz życiorysy wybitnych okulistów polskich. W ostatnich latach poświęcił się całkowicie opracowaniu historii okulistyki światowej. Książka jego zawiera ogromny materiał informacyjny dla okulistów, lekarzy innych specjalności i historyków medycyny. Jest ona niejako encyklopedią dziejów okulistyki i encyklopedyczną biografią lekarzy, biologów i fizjologów, którzy przyczynili się do rozwoju tej specjalności. Rozdział I poświęcony jest starożytności i przedstawia historię medycyny wraz z okulistiką (którą w tym okresie trudno wyodrębnić) w krajach Babilonu, Egiptu, w Indiach, Chinach, a przede wszystkim w Grecji i Rzymie.

W rozdziale tym znajdujemy między innymi fotografię papyrusu Ebersa, kodeksu Hammurabiego, rekonstrukcji greckiego asklepiejonu, samskrycki opis operacji zaćmy oraz krótkie biografie największych lekarzy starożytnego świata: Hippokratesa, Galena, Celsusa, Aeolanusa, Pawła z Egiptu i in.

Żałować należy, że rozdział ten ma zaledwie 24 strony i że medycyna wraz z okulistiką nie została przedstawiona obszerniej na tle bogatych i różnorodnych kultur starożytnych.

Drugi rozdział obejmujący ponad 50 stron zawiera historię rozwoju okulistyki w połączeniu z medycyną ogólną w okresie średniowiecza — od wczesnej epoki bizantyńskiej, aż po koniec XV w. Na tym tle uwidacznia się wielkość kultury arabskiej, która stworzyła najwyższe ośrodki cywilizacji ówczesnego świata, jak również przyniosła nowe zdobycze w medycynie i w okulistyce. Cechą kultury arabskiej była tolerancja religijna i polityczna. Jednym z jej przejawów był fakt, iż wybitny lekarz arabski Ali Ibn Isa żyjący w Bagdadzie około roku tysięcznego był chrześcijaninem. Kilka stron poświęcił też autor wielkiemu uczonemu, jakim był Abd Allah ibn Sina znany w historii kultury i medycyny jako Avicenna. Wiedza medyczna na zachodzie chrześcijańskim była o 200—300 lat opóźniona w stosunku do arabskiej. Wyższe szkoły medyczne w Salerno i Montpellier powstały w połowie XII w., a w połowie XIII-go w Paryżu. Pierwszy szpital oczny: Quinze Vingts w Paryżu został założony

¹ Recenzja jest fragmentem obszernej wersji, która ukaże się w „Archiwum Historii Medycyny”.

² Zob. T. Ostrowska: *Władysław Henryk Melanowski. 1888—1974*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1974 nr 4 s. 737—742.

w 1266 r. przez Ludwika IX. Autor na 30 stronach omawia okulistykę europejskiego średniowiecza, która w swej części optycznej zaczyna wyodrębniać się od reszty nauk lekarskich. W XIII w. znano już okulary korygujące presbiopię. Największym uczonym tego okresu był uważający się za Polaka Witelo, którego dzieło *Peri Optikes* ceniono przez kilka wieków.

Następny rozdział prof. Melanowski poświęca okuliście w czasach nowożytnych, które nazywa wiekami nowymi. Autor stara się dość szeroko uwzględnić tło kulturalne epoki, poczynając od renesansu poprzez barok i czasy oświecenia po XX w.

Jest to największy, bo obejmujący około 180 stron, bogato ilustrowany rozdział, przedstawiający dzieje poszczególnych działów okulistyki i chirurgii ocznej tak, jak rozwijały się w ciągu kilku wieków przede wszystkim w Europie. Uwzględnione są również dzieje okulistyki japońskiej. Tę partię książki autor kończy sprawozdaniem z międzynarodowych zjazdów okulistycznych, wymieniając nawet tematykę ostatniego w Meksyku w 1970 r.

W czwartym rozdziale zatytułowanym *Ostatnie stulecia* autor opisuje dzieje okulistyki poszczególnych krajów i narodów, przede wszystkim Europy, a następnie pozostałych części świata. Przyczynom rozwoju okulistyki w Stanach Zjednoczonych poświęconych jest tylko kilka stron. Rozdział ten stanowi przede wszystkim jak gdyby bibliografię naukową poszczególnych badaczy, lekarzy fizjologów i okulistów różnych narodowości. Bibliografia ta została wzbogacona portretami i fotografiami bardziej znanych uczonych. Odrębną część poświęcił autor rozwojowi okulistyki w Polsce, począwszy od średniowiecza poprzez odrodzenie, oświecenie aż do czasów najnowszych. Poza dziełem Witelona, najważniejszym wydarzeniem w dziejach okulistyki polskiej jest powstanie w Warszawie w roku 1823 jednego z pierwszych instytutów oftalmicznych w świecie. Twórcą okulistyki polskiej był wybitny uczyony europejski Wiktor Feliks Szokalski, którego dwutomowy podręcznik był tłumaczony na kilka języków. Jednym z najwybitniejszych okulistów Polaków był Ksawery Gałęzowski, emigrant po Powstaniu Listopadowym. Stał się on współtwórcą współczesnej okulistyki francuskiej.

Dalej prof. Melanowski omawia działalność wybitnych lekarzy i uczonych, którzy w końcu XIX i w pierwszej połowie XX w. tworzyli w Polsce katedry okulistyczne i włączyli okulistykę polską do wielkiego nurtu nauki europejskiej. Byli to przede wszystkim B. Wicherkiewicz, Emanuel Machek, Kazimierz Noiszewski, Witold Kapuściński (sen.), Kazimierz Majewski, Jerzy Grzędzielski i inni. W opisie dziejów okulistyki i w biografii okulistów końca XIX i początku XX w. pewne kontrowersje może powodować hierarchia ważności i zasług poszczególnych lekarzy i uczonych. Zdarza się, że wybitnemu twórcy całej szkoły okulistycznej prof. Melanowski poświęca mniej miejsca aniżeli okuliście, którego głównym dorobkiem są prace kazuistyczne i organizacja lecznictwa. Dyskusyjne również jest zagadnienie czy w podręczniku poświęconym dziejom okulistyki powinno się w ogóle wzmiankować lekarzy żyjących. Historia zwykła zmieniać chwilowe sądy, a pewne sformułowania mogą okazać się przedczesne. Byłbym również przeciwny zamieszczaniu najnowszej historii zjazdów Polskiego Towarzystwa Okulistów.

Na zakończenie stwierdzić trzeba, że omawiana książka prof. Melanowskiego powstała w wyniku ogromnej, prawie dwudziestoletniej pracy autora.

Jest to encyklopedia współczesnej wiedzy o historii okulistyki i o ludziach, którzy się przyczynili do jej rozwoju.